

संघीय संसद
प्रतिनिधि सभा

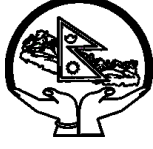
कृषि, सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत समिति

अनुगमन प्रतिवेदन-२०७५

(सिकटा तथा भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना)

सिंहदरवार, काठमाडौं

संघीय संसद
प्रतिनिधि सभा

कृषि, सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत समिति

अनुगमन प्रतिवेदन-२०७५

(सिक्टा तथा भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना)

कृषि, सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत समिति

सिंहदरवार, काठमाडौं

भ्रमण कार्यदलमा रहनेहुने माननीय सदस्यहरु

क्र.सं.	नाम थर	हस्ताक्षर
१.	माननीय पूर्णकुमारी सुवेदी (सभापति) - संयोजक	
२.	माननीय राजवहादुर बुढाक्षेत्री - सदस्य	
३.	माननीय शान्ता चौधरी - सदस्य	
४.	माननीय शान्तिमाया तामाङ्ग पाख्रीन - सदस्य	
५.	माननीय सत्यनारायण शर्मा खनाल - सदस्य	

कृषि, सहकारी तथा प्रकृतिक स्रोत समिति

बिषयसूची

१. पृष्ठभूमि.....	१
२. कार्यदल गठन.....	१
३. अनुगमन विधि.....	१
४. भ्रमणको उद्देश्य र क्षेत्र.....	२

सिक्टा सिंचाइ आयोजना

१. पृष्ठभूमि.....	३
२. आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.....	३
३. आयोजनाको महत्व.....	४
४. आयोजनाको वर्तमान अवस्था.....	५
५. आयोजनाका सबल पक्षहरू.....	६
६. आयोजनामा देखिएका समस्या.....	६
७. आयोजना समयमा नबन्दा भएको क्षती.....	८
८. निष्कर्ष.....	९
९. सुझाव.....	१०

भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देशीय आयोजना

१. पृष्ठभूमि.....	११
२. आयोजनाको संक्षिप्त विवरण.....	११
३. आयोजनाको महत्व.....	११
४. आयोजनाको वर्तमान अवस्था.....	१२
५. आयोजनामा देखिएका समस्या.....	१२
७. सुझाव.....	१३

अनुसूचिहरू

अनुसूचि-१ झलफल कार्यक्रममा सहभागिले राखेका विचारहरू.....	i
अनुसूचि-२ अन्तर्क्रियामा सहभागीहरू.....	iii
अनुसूचि-३ अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा व्यक्त अभिव्यक्ति.....	v
अनुसूचि-४ आयोजनामा देखिएका समस्याका केही झलक.....	xi

कृषि, सहकारी तथा प्रकृतिक स्रोत समिति

खण्ड-एक

१. पृष्ठभूमि:

नेपाल सरकारलाई प्रतिनिधि सभा प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन, सरकारबाट भए गरेका काम कारवाहीको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक निर्देशन वा राय सल्लाह दिन समेतका लागि संवैधानिक व्यवस्था तथा संघीय संसद प्रतिनिधि सभा नियमावली अनुसार प्रतिनिधि सभामा समितिहरू रहने व्यवस्था रहेको छ।

२. कार्यदल गठन:

संघीय संसद प्रतिनिधि सभा अन्तर्गत कृषि सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत समितिको मिति २०७५/६/१२ गते बसेको बैठकले ऊर्जा, सिँचाइ तथा जलस्रोत मन्त्रालय अन्तर्गत निर्माणाधिन राष्ट्रिय गौरवका सिक्टा सिँचाइ आयोजना र भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजनाको स्थलगत अनुगमन, कार्यप्रगति समिक्षा, सरोकारवाला र सम्बन्धित निकायसंग छलफल गरी समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्न देहाय बमोजिमको संसदीय कार्यदल गठन गरियो:-

१. माननीय पूर्णकुमारी सुवेदी (सभापति) - संयोजक
२. माननीय राजवहादुर बुढाक्षेत्री - सदस्य
३. माननीय शान्ता चौधरी - सदस्य
४. माननीय शान्तिमाया तामाङ्ग पाखीन - सदस्य
५. माननीय सत्यनारायण शर्मा खनाल - सदस्य
६. श्री उदय भण्डारी - उपसचिव
७. श्री बिनोद पौडेल - शाखा अधिकृत

३. अनुगमन विधि:

उक्त आयोजनाहरूका वर्तमान अवस्था, कार्यप्रगति समिक्षा, सरोकारवालाहरू बीच राय परामर्श लगायतका कार्यहरू गर्न कार्यदलले देहायको अनुगमन विधि अवलम्बन गरेको थियो:-

अ. छलफल:

- क. ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय,
- ख. इव्के आयोजनाका प्रमुख तथा कर्मचारीहरू,
- ग. सिक्टा सिँचाइ आयोजनाका पूर्व प्रमुखहरू,
- घ. विषय विज्ञहरू।

(छलफलमा उठेका विषयवस्तु अनुसूचि १ मा रहेका छन्।)

आ. अन्तर्क्रिया:

- क. बाँके जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभाका सदस्यहरू,
- ख. उक्त जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने संविधानसभा तथा व्यवस्थापिका संसदका पूर्व सदस्यहरू,
- ग. पूर्व मन्त्रीहरू,
- घ. सम्बन्धित स्थानीय निकायका पदाधिकारीहरू,
- ङ. जिल्लास्थित सरकारी निकायका प्रमुखहरू,
- च. सम्बन्धित जिल्लाका राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरू,

- छ. कृषक तथा सरोकारवालाहरु,
- ज. उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधिहरु र
- झ. पत्रकारहरु।

(छलफलमा उठेका विषयवस्तु अनुसूचि २ र ३ मा रहेका छन्)

- इ. स्थलगत अनुगमन तथा निरीक्षण,
- ई. प्रकाशित लेख रचनाहरु।

४. भ्रमणको उद्देश्य र क्षेत्र:

समितिको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालित राष्ट्रिय मौसमको आयोजनाका रुपमा रहेका सिक्टा सिँचाइ आयोजना तथा भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना स्थलगत अनुगमन गर्ने। उक्त आयोजनाका प्रगति विवरण, लागत, प्रभाव, निर्माण क्रममा देखिएका समस्या, चुनौती लगायतका व्यस्थापकीय विषयमा समेत सुक्ष्म अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन कार्य प्रारम्भ गरेको मितिले दुई महिना भित्र समिति समक्ष पेश गर्ने।

कृषि, सहकारी तथा प्रकृतिक स्रोत

खण्ड-दुई

सिक्टा सिँचाइ आयोजना

१. पृष्ठभूमि:

प्रदेश नं. पाँचको बाँके जिल्लामा रहेको राप्ती नदीमा बाँध बाधेर सिक्टा सिँचाइ आयोजना सुरु गरिएको हो। नेपाल सरकारको राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाको रूपमा रहेको सिक्टा सिँचाइ आयोजना आ.व २०६१/०६२ बाट प्रारम्भ गरिएको थियो। नेपाल सरकारको आन्तरीक स्रोत परिचालन गरी निर्माण भइरहेको यस आयोजनाले बाँके जिल्लाका अधिकांश भूभाग सिंचित गर्ने क्षमता राख्दछ। यस जिल्लाका किसानहरुका लागि यो आयोजना आर्थिक विकासको आधारको रूपमा रहेकोछ।

यस आयोजनाको पूर्व सम्भाव्यता अध्ययनमा एशियाली विकास बैंक, संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम, विश्व बैंक, युरोपेली युनियन, साउदी फण्ड लगायतले सन् १९७५ देखि लगातार कुनै न कुनै रूपमा चासो देखाएको पाइन्छ। अन्ततः विविध कारणले वैदेशिक ऋण तथा सहयोग प्राप्त हुन नसकेपछि नेपाल सरकार आ.व २०६२/०६३ मा आन्तरिक स्रोतबाटै आयोजना संचालन गर्ने निर्णयमा पुगेको देखिन्छ।

सन् २००३ मा युरोपेली युनियनले यस आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरीको थियो। सो अध्ययनलाई नेपाल सरकारले २०६४ मंसिर ३ गते अनुमोदन गर्यो। जसको लागत अनुमान रु १२ अर्ब ८० करोड रहेको थियो। उक्त अध्ययनले आयोजनाको हेडवर्क्सवाट पश्चिम तर्फ महदैवापुर, कोहलपुर नगरपालिका, शम्शेरगञ्ज, गंगापुर, वनकट्टी, टिटिरीया, वागेश्वरी, खजुरापुर लगायत तत्कालिन ३३ गा.वि.स. र एक नगरपालिकाको ३३ हजार ७ सय ६६ हेक्टर खेतियोग्य जमिन सिंचित गर्ने लक्ष्य रहेको थियो। नेपाल सरकारले आ.व. २०७१/०७२ मा हेडवर्क्सवाट पूर्वतर्फको बैजापूर, विनौनापुर, फत्तेपुर, गंगापुर, मटैया, नरैनापुर, लक्ष्मणपुर र कटकुईयाँ गा.वि.स.को ९ जहाज हेक्टर जमिनमा थप सिँचाइ गर्नका लागि लागत संशोधन गरी रु. २५ अर्ब २ करोड पुर्याएको पाइन्छ। साथै आयोजना आ.व. २०७६/०७७ को अन्तिमसम्म सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ। हाल यस सिँचाइ आयोजनाले पूर्व र पश्चिम क्षेत्रका गरी कूल ४२ हजार ७ सय ६६ हेक्टर जमिन सिंचित गर्ने क्षमता राख्दछ।

व्यारेज निर्माण कार्यबाट आयोजनाको प्रारम्भ गरीएको देखिन्छ। तत्पश्चात तीन वर्ष भित्र पश्चिम मूल नहरको १५ कि.मि. भाग बनाउने कार्य सम्पन्न भएको थियो। पश्चिम मूल नहरको १५ देखी ३५ किलोमिटरको नीर्माण कार्य आ.व. २०६७।६८ बाट सुरु भई २०७२ सालमा (तीन वर्षमा) सम्पन्न गरी हाल सो खण्डको मर्मत सभार अवधि (Defect Notification Period, DNP) समेत समाप्त भइ सकेको छ। सो मूल नहरको ३५ कि मी देखी ४५ कि मि सम्मको अन्तिम खण्डको समेत निर्माण कार्य सम्पन्न भइ हाल मर्मत सभार अवधि जारी रहेको छ। आयोजनामा पूर्वी मूल नहर तथा अन्य निर्माण कार्यहरु धमाधम भइरहेका छन्।

२. आयोजनाको संक्षिप्त विवरण:

क्र.सं.	विवरण	मापन
१.	सिंचित क्षेत्र	३३,७६६ हेक्टर दाँया तर्फ
		९,००० हेक्टर बाँया तर्फ
		४२,७६६ हेक्टर कूल
२.	स्रोत	पश्चिम राप्ती नदी
३.	जलधार क्षेत्रफल	५,४५० वर्ग कि.मि.
४.	न्यूनतम वहाव	८५० क्यूमेक्स (८०% विश्वसनीय)
५.	डिजाइन वहाव	८,२५५ क्यूमेक्स
६.	मूलबाँधको किसिम	१ लेनको पूल तथा दुवै तर्फ Undersluicel सहितको व्यारेज

७.	बाँधमा पानीको सतह	१,७३५ मि. औसत, समुद्र सतहबाट	
८.	बाँधको लम्बाई	३१७ मि.	
९.	स्पान संख्या र लम्बाई	व्यारेज भागमा १३ वटा १७ मि. स्पानका गेटहरू, Undersluicel भागमा दाँया तर्फ जम्मा १० मि. स्पानका ३ वटा गेटहरू र बायाँ तर्फ जम्मा १० मि. स्पानका २ वटा गेटहरू	
१०.	Desilting Basin को लम्बाई	दायाँ तर्फ ६४० मि.	बायाँ तर्फ ३१० मि.
११.	मूल नहर		
	क. क्षमता	५० घन मि./से.	१५ घन मि./से.
	ख. कूल लम्बाई	४५.२५ कि.मी.	५३.५ कि.मी
	ग. आइडल लम्बाई	३०.० कि.मी	१.५ कि.मी
	घ. स्लोप	१:७०००	१:४०००
	ड. जम्मा निर्माण गर्नु पर्ने ठूला संरचना	१३६ वटा	१४४ वटा
१२.	शाखा नहर		
	क. संख्या	७ वटा	९ वटा
	ख. कूल लम्बाई	२३३ कि.मी	१४५ कि.मी
१३.	आन्तरिक प्रतिफल दर	१८ %	
१४.	कृषि		
	क. वर्तमान कृषि सघनता	१६८ %	
	ख. आयोजना पछि हुने कृषि सघनता	२४२ %	
	ग. वर्तमान कृषिबाट प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष आय	रु. १,४९२।-	
	घ. आयोजना पछि कृषिबाट प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष आय	रु. २,५६५।-	
१५.	लाभान्वित जनसंख्या	४,४९,५८८	
१६.	लाभान्वित घर धुरीसंख्या	१६,७१५	
१७.	आयोजना कार्यान्वयन चरण		
	क. चरण -१	मूलबाँध डिसिल्टिड बेसिन सहित निर्माण	
	ख. चरण -२	मूल नहर तथा शाखा नहरहरू निर्माण	
	ग. चरण -३	सिंचित क्षेत्र विकास/बचाउ	

३. आयोजनाको महत्व:

नेपाल सरकारबाट नै निर्माण एवम् संचालन हुने यस सिँचाइ आयोजनाले कृषिको उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गर्दछ। नेपालका किसानहरूले अझै पनि परम्परागत सिँचाइ प्रविधिको प्रयोग गरिरहेका छन्। जसले वर्षैभर सिँचाइ हुन सकेको छैन। बाह्रै महिना सिँचाइको सुविधा पुर्याउन सकेको खण्डमा उत्पादकत्व बढ्छ, गरिवी घट्छ भने गाउँमा रोजगारीको अवसर श्रृजना हुन्छ।

आयोजना सामाजिक न्यायका दृष्टिले उपयुक्त, विकासका दृष्टिले समता कायम गर्न सक्ने, बालीमा विविधिकरण हुने, कृषिमा व्यवसायिकता भित्राउन सक्ने र आर्थिक हिसावमा लाभदायक रहेको छ। बाँके जिल्लाको करिव ४३ हजार हेक्टर कृषि योग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिंचित गर्ने क्षमता राख्ने यो आयोजना समयमा सम्पन्न भएमा जिल्लाका कृषि उत्पादनमा वृद्धि

भई कृषकको जीवनस्तरत माथि उठ्न सघाउ पुर्याउँदछ। आयोजनाबाट जिल्लाका झण्डै १७ हजार घर धुरीका साढे चार लाख कृषकहरूले प्रत्यक्ष रूपमा लाभ लिन सक्दछन्। कृषिको सघनता बढ्छ भने कृषिबाट प्रति व्यक्ति आयमा समेत उल्लेख्य बृद्धि हुने देखिन्छ।

आयोजना समयमा सम्पन्न नभएमा Time value of money का आधारमा लागत बढ्दै जान्छ। समय मै कार्य सम्पन्न गर्दा आयोजना कम वा पूर्व निर्धारित लागतमा नै सम्पन्न हुन्छ भने आयोजनाबाट लाभग्राही किसानहरूको उत्पादकत्व बृद्धि हुन गै आर्थिक परिसूचकहरू सकारात्मक हुन्छन्।

कृषिमा आश्रित ठूलो जनसंख्यालाई गरिवीबाट माथि उठाउन, कुपोषण घटाउन र राष्ट्रको खाद्य सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्न सिँचाइ आयोजनाहरूको महत्व रहेको हुन्छ। आ.व. ०७५/०७६ को बजेटमा पाँच वर्षभित्र सबै सिँचाइ योग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुर्याउने लक्ष सरकारले लिएको देखिन्छ। बजेटको सो लक्षलाई यस आयोजनाले सघाउ पुर्याउने देखिन्छ। निर्माण सुरु गरेर पश्चिम राप्ती नदीमा मूल बाँधबाट ६५ घन मिटर/सेकेन्ड (पश्चिम तर्फ ५० घन मिटर र पूर्वतर्फ १५ घन मिटर) पानीमाथि राष्ट्रको अधिकार स्थापित समेत भएको छ। तसर्थ यस आयोजनाको अन्तर्राष्ट्रिय महत्व बढेको छ।

४. आयोजनाको वर्तमान अवस्था:

आ.व. २०६१/०६२ बाट आयोजना निर्माणको कार्य प्रारम्भ भएको थियो। निर्माणका क्रममा विभिन्न मितिमा सरकारले आयोजनामा आवश्यक परिमार्जन पछि आ.व.२०७६/७७ मा उक्त आयोजना सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखेको छ। आयोजनाको भौतिक प्रगति देहाय बमोजिम रहेको पाइयो:-

- एक लेन बाटो सहित १८ वटा गेट भएको हेडवर्क्स निर्माण सम्पन्न भएको।
- गेटहरू स्वचालित रूपमा खोल्ने र बन्द गर्ने नियन्त्रण कक्ष रहेको।
- कन्ट्रोल रुमबाट व्यारेजका १८ ओटा गेटहरू नै स्वचालित रूपमा खोल्न र बन्द गर्न सकिने व्यवस्था रहेको।
- उक्त गेटहरू एक पटमा दुई वटामात्र खोल्न सकिने। उक्त कार्य गर्न १८ मिनेट लाग्ने रहेको।
- मूल नहरको १+३०० कि.मि. देखी १+२०० कि.मि.मा अण्डरग्राउड क्यानल बनाएको।
- हेडवर्क्सबाट पश्चिम पट्टी रहेको मूल नहर कोस्व सम्पन्न भएको।
- सिधनिया र डुण्डुवा शाखा नहर निर्माण कार्य जारी रहेको।
- हेडवर्क्सबाट पूर्व पट्टी रहेको मूल नहरको निर्माण कार्य सुरु भएको।
- आयोजनाको भौतिक प्रगति ५६% मात्र सम्पन्न भएको।
- ३०+००० कि.मि. सिधनियाबाट शाखा नहर दिन सुरुभएको।
- व्यारेज पश्चिमको मूल नहरमा जम्मा ८ वटा शाखा रहेको।
- आ.व. ०७४/७५ पुस देखि साउन ७ गतेसम्म नहरमा ५-९ घनमिटर/सेकेण्ड पानी चलेको थियो। जसले गर्दा किसानलाई गहुँ बाली लगाउन सहज भएको थियो।
- आयोजनाको पश्चिम पट्टिको मूल नहरमा बीस लाख घनमिटर काटिङ्ग गरी बाईस लाख घन मिटर माटो फिलीङ्ग गरिएको।
- पश्चिम मूल नहरको ३४+७०० कि.मि. मा रहेको १६००० हेक्टर क्षेत्रफल सिँचाइ गर्ने क्षमता राख्ने डुण्डुवा शाखा (दाश्रो शाखा) यही २०७५ कार्तिक ३ गते सम्ममा निर्माण सम्पन्न गर्नुपर्ने गरी दुई वर्ष चार महिना (२८ महिन) अगाडि पप्पु कन्ट्रक्सनलाई रु. ९८ करोडमा ठेक्का लगाईएकोमा समयमा काम नगरेपछि हाल स्पष्टिकरण सोधिएको जानकारी प्राप्त भएको।
- डुण्डुवा शाखा नहरको काम ७-१० प्रतिशत मात्र सम्पन्न भएको।
- उक्त शाखामा सिक्टाबाट १५.५ क्यूमेक्स पानी छाड्ने र डुण्डुवा खोलाबाट ३ क्यूमेक्स थप गरी १८.५ क्यूमेक्स वितरण गर्ने क्षमता रहेको।

५. आयोजनाका सबल पक्षहरू

- राप्ती नदीमा नेपाल सरकारको लगानीमा करीव रु ३ अर्ब लागतको ३१७ मीटर लामो व्यारेज तथा हेडवर्क्स निर्माण संपन्न भएको।
- करीव रु १ अर्ब लागतको अत्याधुनिक प्रविधि युक्त नियन्त्रण कक्ष (Control room) सहीतको गेटहरू जडान कार्य संपन्न भएको।
- कमजोर भूगोल भएको चुरे क्षेत्रबाट करीव ४५ कि.मि. लामो पश्चिम मूल नहर निर्माण संपन्न भएको।
- उक्त ४५ कि. मी. लामो नहर मध्ये करीव ५ कि. मि. घुलनशिल माटोको कारणले उच्च जोखिम रहेको।
- हाल देखिएको प्राविधिक तथा व्यवस्थापिकीय समस्याहरूको शिघ्र समाधान भएमा तत्काल सिचाई सुविधा संचालन गर्न सकिने अवस्था रहेको।
- करीव ८० प्रतिशत निर्माण संपन्न भएको सिधिनिया शाखाको बाँकी कार्य तत्काल संपन्न गरी सो शाखा तथा पूर्वी मूल नहरको पहिलो शाखा नहरबाट यसै आ. व. को अन्त्यबाट सिचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने।

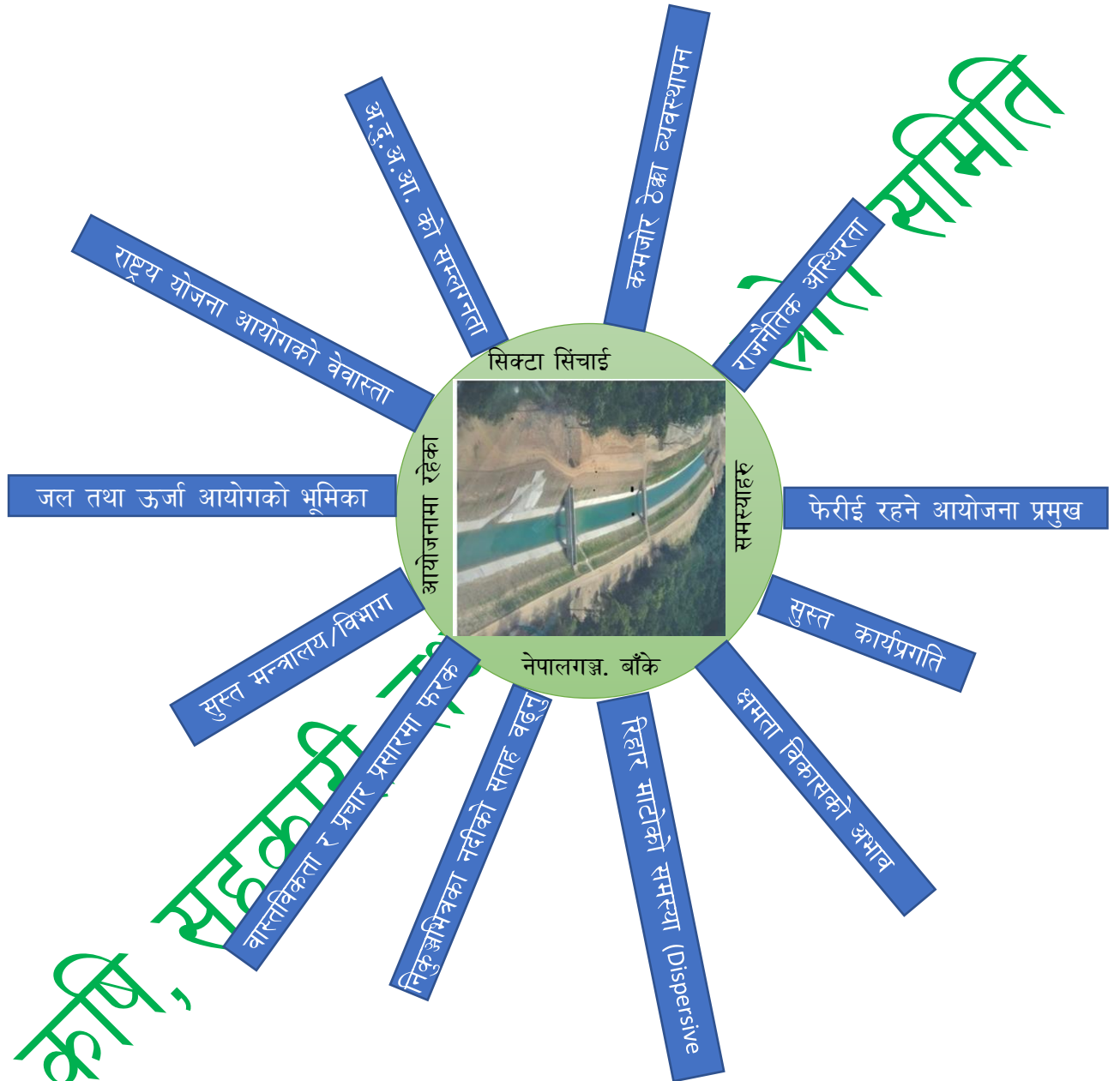
६. आयोजनामा देखिएका समस्या

आयोजना सम्पन्न हुने मिति नजिकिदै जाँदा समेत आयोजनाको कार्य प्रगति उत्साहजनक भएको पाइएन। आयोजनामा मानवीय त्रुटी हुनु, नहर भत्किनु, पूर्व निर्धारित कार्ययोजना बमोजिम काम नहुनु, कल्पना नगरिएको समस्या (घुलनशिल माटो) देखापर्नु, नदीको वेड उठ्नु, अनुभव प्राप्त कर्मचारी नहुनु, निर्माण व्यवस्थापन भएको सम्झौता अनुसार समयमा काम नहुनु, पत्रपत्रिकामा सकारात्मक समाचार प्रकाशित नभै वढी नकारात्मक समाचारमात्रै प्रकाशित भै भ्रम फैलिउनु, Early warning signals लाई वेवास्ता गर्नु, राजनैतिक अस्थिरता हुनु (अस्थिर सरकार), आयोजना प्रमुखको बारम्बार सरुवा हुनु, जनशक्तिलाई बिकासको लागि तालीम र क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू संचाना नहुनु जस्ता समस्याहरू देखिए। यस आयोजनामा भएका मुख्य-मुख्य समस्याहरू देहायबमोजिम रहेका छन्।

- आयोजनाको स्विकृत गुरु योजना तथा पूर्व निर्धारित कार्ययोजना बमोजिम काम नभएको।
- आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनमा समेत घुलनशिल माटोको बारेमा केही उल्लेख नहुनु तथा नहरमा कल्पना नगरिएको समस्या (घुलनशिल माटो) देखिएको।
- २०७३ सालको वर्षा मूल नहरको केही भागमा क्षती पुगेपछी घुलनशिल माटोका बारेमा जानाकारी भएपनि समाधानकालागि तदारुकता नदेखिएको।
- समस्याको समाधान समयमा नखोजिदा आयोजनाबाट राज्यलाई हरेक वर्ष ठूलो आर्थिक क्षती भैरहेको।
- पत्रपत्रिकामा सकारात्मक समाचार प्रकाशित नभै वढी नकारात्मक समाचारमात्रै प्रकाशित भै भ्रम फैलिएको।
- राजनैतिक अस्थिरता हुनु (अस्थिर सरकार) तथा आयोजना प्रमुखको बारम्बार सरुवा भएको।
- अख्तियार हुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले यस आयोजनामा वनिसकेको व्यारेज तथा मूल नहरको डिजाईनमा समेत प्रश्नचिन्ह उठाएको हुँदा कर्मचारीहरू अख्तियारको भूमिकाबाट त्रसित रहेको।
- आयोजना अन्तर्गतका जनशक्ति बिकासको लागि तालीम र क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू संचाना नभएका।
- आयोजनाको लागि भरपर्दो विजुलीको उपलब्धता नहुँदा व्यारेजको गेट खोल्ने र बन्द गर्ने कार्यका लागि जनरेटरको प्रयोग गर्नु पर्ने अवस्था रहेको।
- एक वर्षको Defect Notification Period (DNP) मा लगातार पानी चलाएको भए धेरै समस्याहरू तत्कालै देखिँदा मर्मत पनि निर्माण कम्पनिले गर्थ्यो र धेरै समस्याहरूको समाधान भै नहर सफल हुन्थ्यो तर त्यसो नभएको।
- नहरको प्रथम पटकको परीक्षण (Test run) गरेपछि नहर भत्कियो र सो को मर्मत संभार कार्य निर्माण व्यवसायिबाट भएको देखिन्छ। सो पश्चात आयोजनाले करीव ९ महीन DNP को म्याद थप गरेको देखिन्छ। त्यस पश्चात आयोजनाले DNP को म्याद थप गरेको देखिँदैन। आवश्यकता र औचित्यको आधारमा आयोजनाले DNP को म्याद थप गर्नुपर्दथ्यो

वा नहरको स्वामित्व ग्रहण गर्नु पर्दथ्यो। आयोजनावाट यी दुवै कार्य भएको पाइएन र नियमित मर्मत संभार दुवै पक्षवाट भएको देखिदैन। जसले गर्दा नहरको अवस्था झन खराब भई समस्यालाई थप जटिल बनाएको।

- मूल नहरको चेनेज ० कि.मि. देखि १३+००० कि.मि. मा बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जवाट बग्ने सुखार, मुगुवा, करुवा, झुरी, झिजरी जस्ता खहरे खोला उकासवाट नहरमा क्षती पुर्याउने गरेको।
- निकुञ्ज क्षेत्रका उक्त खोलामा चुरेवाट बगेर आएको ढुंगा बालुवा निकुञ्जले उत्खनन गर्न नदिँदा खोलाको सतह बढी नहरमा बाढिको पानीले क्षति पुर्याउने गरेको।

- चुरे क्षेत्रको गोगर र माटो (सेडिमेन्ट) नदीको बहावसँगै तल्लो तटीय क्षेत्रमा थुप्रिने क्रम निरन्तर बढिरहेको र सोको परीणामस्वरूप नदीको सतह उचालिन पुगी सानो बाढी आउँदा समेत पानी बहाव क्षेत्रवाट बाहिरिन पुगी मूल नहरमा समस्या उत्पन्न गराइरहेको।
- मूल नहरको संरचनाले खोलाको प्राकृतिक बहाव अवरुद्ध गरेको देखिन्छ र यसले विविध किसिमको समस्या उत्पन्न भएको छ। पानीको आफ्नो हाइड्रोलिक्सलाई डिस्टर्ब गर्नेबित्तिकै नदीले नयाँ बाटो खोज्न सुरु गर्छ। राष्ट्रिय निकुञ्जको स्थापना भए पछि खोला-नालाको उत्खनन रोकिएको कारणले बाढीको बहाव तथा आवश्यक निकासको अनुमानमा फरक पर्नगई बाढी व्यवस्थापनमा समस्या आएको।

- खोलाको प्राकृतिक बाटोलाई समस्या उत्तपन्न हुने गरी मूल नहरको संरचना निर्माण भएको देखिन्छ। पानीको आफ्नो हाइड्रोलिक्सलाई डिस्टर्ब गर्नेवित्तिकै नदीले नयाँ बाटो खोज्न सुरु गर्छ। बाढीको मात्रा र उक्त बाढीका लागि आवश्यक बाटोको ठीक अनुमान भएको पाइएन। आवश्यक भौगोलिक अध्ययन नगरी नदी व्यवस्थापन गर्दा समस्या आएको देखिएको।
- नहरमा ५० घनमिटर प्रतिसेकेन्ड पानी नियमित गर्न सकिने क्षमता रहेकोमा बाढीका कारण ७० देखि ८० घनमिटर प्रतिसेकेन्ड पानी पुग्दा नहरको साईड स्ल्याव भत्केको।
- अगैया गाउँपालिकामा व्यारेज र मूल नहरको केही हिस्सा रहेपनि आयोजनाले उक्त क्षेत्रमा सिँचाइ नपुर्याउने हुँदा स्थानीय स्तरमा समस्या आएको।
- मूल नहरको बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र पर्ने अधिकांश भाग खुल्ला रहेको कारण वन्य जन्तुहरु दुर्घटनामा पर्ने गरेको।
- मूल नहरको चेनेज १७+७०० कि.मि. देखि ३५+००० कि.मि. सम्मको नहरमा ठाउँ ठाउँमा घुलनशिल माटो (Dispersible Soil) का कारण समस्या देखिएको।
- पश्चिम पट्टिको नहरको चेनेज २०+००० देखि २१+००० कि.मि., २२+००० देखि २३+००० कि.मि. र २४+००० देखि २५+००० कि.मि. गरी जम्मा तीन किलोमिटर क्षेत्रमा अत्याधिक घुलनशिल माटो रहेको कारणले नहरमा समस्या आएको छ। उक्त क्षेत्रमा काटेको र पुरेको दुवै ठाउँमा घुलनशिल माटोको कारण समस्या देखिएको।
  - २०७३।३।१४ मा नहर परीक्षणको क्रममा चेनेज २६+२४३ कि.मि. मा निर्माण त्रुटी र माटोको समस्याका कारण झिजरीखोलाको नजिक १५ मिटर नहर भत्केको।
  - गत साउन ७ गते नहरको चेनेज २२+७३० मा नहरको भित्री भागमा प्वाल पर्नगई करीव १० मिटर नहरको बाँया डिल भत्केको।
- बालापुर ढकेरीमा २०+५०० कि.मि. मा Filling गरेको नहर भन्दा गाँउको जमिन तल भएको कारण नहर फुटेमा गाउँ पस्ने सम्भावान रहेको।
- आयोजना अन्तर्गत विभिन्न निर्माण कार्यहरु भइरहेकोमा निर्माण व्यवसायिसंग भएको सम्झौता अनुसार समयमा काम नहुनु पनि आयोजनामा ठूलो समस्याको रूपमा रहेको।

७. आयोजना समयमा नवन्दा भएको क्षती:

आयोजनाको प्रारम्भिक सम्भाव्यता अध्ययनदेखि विस्तृत डिजाइन गर्न लामो समय लागेको देखिन्छ। निर्माण कार्य सुरु गरेपछि आयोजना सहज रूपमा अगाडि बढेको पाइएन। आयोजना निर्माण सुरु भएर समयमा सम्पन्न गर्न नसक्दा मुलुकलाई अतिरिक्त आर्थिक भार पर्ने हुन्छ। आयोजना समयमा सम्पन्न हुँदा सो को लागतमा अस्वभाविक रूपमा वृद्धि भएका ज्वलन्त उदाहरणहरु मुलुकमा प्रशस्त छन्।

- चमेलिया जलाविद्युत् आयोजना साढे तीन वर्षमा निर्माण सम्पन्न गर्नु पर्नेमा १० वर्षभन्दा धेरै लाग्यो। लागत ८ अर्ब ३० करोड रुपैयाँ रहेकोमा निर्माण सम्पन्न हुँदासम्म झण्डै दोब्बर पुग्यो।
- मध्य पर्स्यङ्दी ज.वि.आ. सम्पन्न गर्न ८ वर्षभन्दा धेरै समय लाग्यो। अनुमानित लागत १७३ मिलियन (१७ करोड ३० लाख) अमेरिकी डलर वाट आयोजना सम्पन्न हुँदा दोब्बर भन्दा बढि लाग्यो।
- कुलेखानी तेस्रो ज.वि.आ. २०६४ चैतबाट सुरु गरेर २०६८ मा रु. २.५ अर्ब मा निर्माण सम्पन्न गर्ने लक्ष थियो, तर दोब्बर लागतमा समेत नसकिने देखिन्छ।
- माथिल्लो तामाकोशि ज.वि.आ.को सुरुको अनुमानित लागत ३५ अर्ब २९ करोड रुपैयाँ रहेकोमा अब सम्पन्न हुने बेलासम्म ७० अर्ब नाघने देखिन्छ।

यस आयोजनामा नेपाल सरकारको थुप्रै खर्च भैसकेकोछ। हिजोका दिनमा भएका प्राकृतिक एवम् व्यवस्थापकीय समस्या आज पनि जस्ताको तस्तै रहेका छन्। आयोजना समयमा सम्पन्न नहुने करिव निश्चित छ। व्यवस्थापनमा कमजोरी भएका कारण पनि नहरमा पानी चल्नेमा विश्वस्त हुने अवस्था छैन।

यस आयोजनाले किसानका खेतमा पानी पुर्याउन नसक्दा किसानको उत्पादकत्वमा बृद्धि हुने अवस्था छैन। आयोजना विविध कारणले ढिला हुँदा एकातिर लागतमा बढोत्तरी भै राज्यलाई आर्थिक नोक्सानी पर्न जाने अवस्था छ भने अर्को तर्फ अनाज उत्पादनमा आयोजनाको योगदान शून्य रहन्छ।

आयोजना निर्माणक्रममा नसोचेका समस्या उत्पन्न हुन सक्छन् र त्यसको समाधान गर्दै जानु पर्ने हुन्छ। निर्माण सुरु हुनु अघि विस्तृत भौगोलिक, जलवायु, वातावरणिय आदीको अध्ययन हुनु जरुरी हुन्छ ताकी निर्माण तथा त्यस पछिको चरणमा आउन सक्ने संभावित समस्याहरूको आंकलन गर्न सकियोस। चुनौती पुर्ण भुगोलमा बनेको यस आयोजनामा यस्ता समस्याहरूको सही आंकलन गर्न सकिएको देखिँदैन। आयोजना समयमै सम्पन्न गर्न व्यवस्थापकीय पक्ष सबल हुन जरुरी छ आयोजनाको पछिल्लो चरणमा निर्माणकार्यको ठेक्काको सही व्यवस्थापन हुन नसक्दा नहरको नियमित मर्मत संभारमा समस्या आउन गइ नहर झन झन विग्रदै गएको देखिन्छ। यसले एकातिर आयोजनाको निर्माण सम्पन्न हुन ढिलाई भइ रहेको छ भने अर्को तिर लागत पनि बढिरहेको छ र सरकारलाई दिनानुदिन आर्थिक बोझ थपिँदै गएको छ। समस्यालाई सबै मिलेर समाधान गर्ने भन्दा पनि एक अर्कोमा दोषारोपण गर्ने र समस्यावाट भाग्ने प्रवृत्तिले समग्रमा आयोजना सुस्ताएको छ।

८. निश्कर्ष

- सम्बन्ध र अवसरहरूबाट नै हरेक विषयवस्तुहरूको विश्लेषण गर्नु पर्दछ। राष्ट्रिय गौरवको सिक्टा सिँचाइ आयोजनाले बाँके जिल्लाका झण्डै ४३ हजार हेक्टर कृषियोग्य भूभाग सिंचित गर्न सक्ने क्षमता राख्दछ। साना तिना त्रुटी, भूल, वेवास्था आदिले गर्दा कतिपय अवस्थामा चासोमा नपरेका विषय समय सन्दर्भले गर्दा बढी प्राथमिकतामा पर्दछन्। नेपालमा हालसम्म सञ्चालित सिँचाइ आयोजनाहरूमा घुलनशिल माटो (हिहार माटो) को असर देखिएको थिएन। तर पहिलो पटक सिक्टामा देखा पर्यो। जसले गर्दा कृषकका खेतमा पानी पुर्याउन समस्या आयो। तसर्थ चेनेज २०+००० देखी २६+००० कि.मि.सम्म रहेको घुलनशिल माटोको समस्या समाधान गर्न आवश्यक छ। सिक्टा सिँचाइ आयोजनामा रहेको उपरोक्त समस्या समाधान गर्न प्राविधिक, आर्थिक, कानूनी, व्यवस्थापकीय तथा प्रशासनिक अधिकार सहितको सिक्टा समस्या समाधान कार्यदल तत्काल गठन गरी सोही कार्यदलको प्रत्यक्ष निगरानीमा आयोजनावाट आवश्यक कार्य गरी पानी सञ्चालन गर्न तथा उक्त आयोजनाको मासिक प्रगति विवरण समिति समक्ष पेश गर्न ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने।
- वास्तविकता बुझ्न विषय वस्तुलाई नै दृष्टिकोण महत्वपूर्ण हुन्छ। एकै विषयवस्तुको पनि विशेषज्ञता अनुसार फरक फरक हेराई हुन्छन्। आयोजना सुरुहुँदा बाँध, नहर रेखाङ्कन जंगल क्षेत्र भएर जाने भएतापनि चुरेबाट उद्गम भई बग्ने खहरेहरूबाट ढुंगा, गिडी, बालुवा निकासी हुने हुँदा बहाव क्षेत्रमा समस्या नभएको एवम् नहर रेखाङ्कनमा पर्ने खोला खोल्सीहरूको उचित निकासको प्रबन्ध मिलाएको भएता पनि २०६६ साल पछि बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज कायम हुँदा नहरको अधिकांश क्षेत्र निकुञ्ज/मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्न गएको छ। निकुञ्जले उक्त खोलाहरूबाट बगेर आई थिग्रेका (Debris) समाप्तिहरू निकाल्न नदीएको कारणवाट खोलाको सतह बढ्न गएको र भविष्यमा समेत यस्तै किसिमका समस्या नहरमा आउन सक्छ। तसर्थ निकुञ्ज जलाधार भएर बग्ने खहरे खोलाको थिग्रेनीको उचित व्यवस्थापन गर्न वन तथा वातावरण मन्त्रालयसंग समन्वय गरी व्यवस्थापकीय एवम् प्राविधिक समाधान तत्काल खोज्न ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने।
- सिक्टामा गलत मनसायले गर्दा उद्देश्य हासिल नभएको भन्नु भन्दा पनि गर्नु पर्ने के-के कार्य छुट्टा समस्या आएको हो सो विचार गरी कमि कमजोरी मानिसबाट नै हुने र सोलाई दोहोर्याउन नहुने तर्फ केन्द्रित हुनु पर्दछ। कतिपय अवस्थामा पूर्वानुमान नगरिएका समस्याहरू आकस्मिक रूपमा आउने गर्दछन् जुन नियन्त्रण बाहिर समेत रहेका हुन्छन्। तसर्थ कुनै पनि कार्यमा सबै चुनौतिहरूको पूर्वानुमान गर्न सकिँदैन। ९९% प्रतिशत राम्रा काम भए तर १% काममा कुनै कमजोरी वा त्रुटी भएमा समग्र कामलाई Multiplying by Zero गरेर शून्य मूल्याङ्कन गर्नु ठीक हैन। केहि अवयवमा भएका साना त्रुटिले गर्दा समग्रतामा पार्ने असर ठूलो हुन्छ। अर्थात ४५ कि.मी. नहर बनाउँदा ५ कि.मी भित्रका झण्डै २० मिटर नहरमा आएको समस्याले गर्दा सिंगो नहरमा पानी नचलेको अवस्था छ। तसर्थ आयोजनामा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई उच्च मनोबलका साथ काम गर्ने वातावरण सृजन गर्न ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने।

४. हाल समस्या देखिएको आयोजनाको पश्चिम मुल नहरको जोखिमयुक्त क्षेत्रमा तत्काल सुधारका कार्यहरु सुरु नगरेमा आगामि वर्षातको समयमा नहरमा थप क्षति पुगि समस्या विकराल हुने देखिएको हुँदा घुलनशिल माटो जस्ता नितान्त प्राकृतिक कारणबाट सृजित समस्या र ठेकदारको दायित्वको निक्यौल गर्नुका साथै तत्काल अन्य आवश्यक स्थानहरुमा समेत मर्मत सम्भार सुरु गर्न ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयलाई निर्देशन दिने।

९. सुझाव

१. खराब आचरण र व्यवहारको कारणले राम्रा आचरण र व्यवहार विस्थापित हुन पुग्दछन्। नराम्रा पद्धतिले राम्रा पद्धतिलाई पछाडि पार्छन्। आयोजनाबाट सम्पादन भएका कामको अनुगमन र मूल्याङ्कन नियमित, समयबद्ध र तालिका अनुरूप भएको भए हालको अवस्था आउने थिएन। के गर्ने? कसरी गर्ने? कैले गर्ने? कुन-कुन कामको लागि क-कसलाई जिम्मा दिने जस्ता कामको क्रमबद्ध विभाजन गरी “blueprint” बमोजिम श्रेणीगत रूपमा तहहरु बनाई कार्य सम्पादन गर्दै गएको भए लक्षित उपलब्धि हासिल हुनसक्थ्यो। आयोजनामा असामान्य परिस्थिति आउन सक्छ भनि backup systems राख्नु पर्दथ्यो। आयोजनामा पूर्वानुमान गरिएका वा नगरिएका समयस्याहरु निर्माणका चरणमा आउन सक्ने तर्फ चनाखो रहनु पर्दथ्यो। तसर्थ मन्त्रालयले ठूला आयोजना तयारी एव विस्तृत संभाव्यता अध्ययनमा आन्तरिक तथा बाह्य विज्ञहरुको राय सुझाव सहितको प्रतिवेदन तयार गरी कार्य प्ररम्भ गर्नु पर्थ्यो। आयोजना प्रभावित श्रेत्रका वासिन्दालाई सामाजिक उत्तरदायित्वका प्रभावकारी कार्यक्रमहरु राखी सम्बोधन गर्नु पर्ने थियो। तसर्थ ठूला आयोजना कार्यान्वयनमा लैजाँदा सरकारले माथि उल्लेखित कमजोरीहरु सुधार्न आवश्यक देखिन्छ।
२. कुनै पनि आयोजना समयमा सम्पन्न गर्न चुस्त व्यवस्थापन सबैभन्दा बढी महत्वपूर्ण हुन्छ। निर्माण कम्पनी छनोटमा निकै ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक छ। कर्मचारीलाई दायित्वबोध गराउँदै जिम्मेवार बनाउनु आवश्यक छ। तोकेको समयमा निश्चित कार्य सम्पन्न गर्न नसक्ने कम्पनी वा कर्मचारीले चित्तबुझ्दो कारण प्रस्तुत गर्न नसकेको अवस्थामा सोही अनुसार दण्ड सजाय पाउने कानूनी व्यवस्था कार्यान्वयनमा लैजाँनु पर्दछ। सरकार र अन्य सरोकारवाला निकायहरुले इमानदारिता प्रस्तुत गरी कार्यान्वयनमा ध्यान पुऱ्याएमा आयोजना समयमा सम्पन्न भई अपेक्षित लाभ हासिल हुनपुग्छ। तसर्थ निर्धारित समयमा आयोजनाहरु सम्पन्न गर्न पदाधिकारीहरुलाई जिम्मेवार बनाउने तर्फ मन्त्रालय गम्भिर हुनु पर्दछ।
३. पत्र पत्रिका वा सामाजिक सञ्जालमा प्रकाशित भएका लेख रचना एवम् दृष्टिकोणहरु मात्रै यस आयोजनाका वास्तविकता हुनसक्दैनन्। समस्यालाई केन्द्रमा राखेर त्रिविकसम्मत निर्णय गर्न सकेमा उत्तम समाधान निस्कन सक्छ। Thought experiments ले गलतिहरुबाट सिकेर भविश्यमा त्यस्तै प्रकारका गलतिहरुबाट टाढै बस्नुपर्दछ भन्छ। तसर्थ राम्रा निर्णय गर्नमा विगतमा भएका कमी कमजोरीबाट सिकनु पर्दछ। जसले हाम्रा वास्तविक चाहना र सो प्राप्त गर्न गरिने उत्तम विकल्प चयनमा सहयोग पुऱ्याउदछ। त्यसैले सिकटामा पनि निर्माणका क्रममा केही कमजोरी भएका हुन सक्छन् सो कमजोरीलाई समाएर आयोजनाको पानी रोक्न हुँदैन। मूल नहरमा घुलनशिल माटोका कारण देखिएका समस्याहरुको समाधानका लागि आवश्यक स्थानहरुमा तत्काल Grouting, Jacketing वा Chemical Treatment वा अन्य उपयुक्त विकल्पहरु प्रयोगगरी नहर तत्काल सुचारु गर्नु पर्दछ।
४. आयोजनामा मुख्य रूपमा व्यवस्थापकीय र प्राविधिक समस्या देखिएका छन्। उक्त समस्या समाधानका लागि अन्य कुनै निकायको छानविन/सुझाव/स्वीकृती/परामर्श/राय पर्खनु पर्ने अवस्था देखिदैन। कार्यकारी कार्य मन्त्रालय र अर्न्तगतका विभाग, आयोजनाले नै गर्ने हो। आयोजनामा आर्थिक अनियमितता भएको पाइएमा सम्बन्धित निकायले जुनसुकै समयमा पनि कानून बमोजिम कार्यवाही गर्ने सक्ने व्यवस्था छ। त्यसकारण व्यवस्थापकीय र प्राविधिक समस्याका समाधान मन्त्रालय भित्रैबाट खोजिनु उपयुक्त हुन्छ। तसर्थ ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय, सिँचाइ विभाग, आयोजनामा रहेका विज्ञहरुको सुझाव एवम् राय तथा राष्ट्रिय-अन्तराष्ट्रिय अभ्यास समेतका आधारमा सुधारका कार्यहरु यथाशिघ्र सुरुवात गरी पानी संचालन गराउनु पर्ने।
५. कचनापुर, शमशेरगंज, ढकेरी लगायतका क्षेत्रहरुमा व्यारेज तथा नहरको ठूलो भाग पर्ने तर सिँचाइको लाभबाट वन्चित हुने देखियो तसर्थ उक्त क्षेत्रमा सिँचाइको वैकल्पिक व्यवस्था मिलाउन मन्त्रालयको ध्यानाकर्षण गर्ने।
६. राजनैतिक अस्थिरता (अस्थिर सरकार), आयोजना प्रमुखको बारम्बार सरुवा (पछिल्लो ३ वर्षमा ५ जना आयोजना निर्देशकहरु परिवर्तन भएको) जस्ता कारणले आयोजनाको कार्यसम्पादनमा समस्या उत्पन्न भएको हुँदा सो तर्फ मन्त्रालय गम्भिर हुनुपर्ने।

खण्ड-तीन

भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

१. पृष्ठभूमि:

सन् २००१ मा जापान सहयोग नियोग (जाइका)को सहयोगमा विद्युत् विकास विभागले अध्ययन गरेको यस आयोजना सन् २०११ बाट सिँचाइ मन्त्रालयअन्तर्गत अधि बढेको थियो। सल्यान र दाङ हुँदै आएको भेरी नदीको पानीलाई बवईमा ल्याउने गरी इण्टर वेसिन वाटर ट्रान्सफर गरी बन्ने आयोजना नेपालकै ठूलो आयोजना हो। भेरी नदीको पानी सुरुङ्गमार्फत बवई नदीमा खसालेर सिँचाइ तथा जलविद्युत् निकाल्ने बहुउद्देश्यीय लक्ष्य राखेको यस आयोजनाबाट ४० क्यूमेक्स पानी ल्याई बाँके र बर्दिया जिल्लाका ५१ हजार हेक्टर जमीनमा सिँचाइ सुविधा पुग्ने देखिन्छ भने ४८ मे.वा. विद्युत् निकाल्ने लक्ष्य समेत रहेको छ। सुर्खेतको हात्तीखालदेखि चिप्लेसम्मको ४.२ ब्यास (डाइमिटर) को १२.२ किलोमिटर लामो सुरुङ्ग मार्फत भेरी नदीको पानी बवई नदीमा खसाल्ने योजना रहेको छ।

नेपालमै पहिलोपटक भिन्ट्याइएको टनेल बोरिङ मेसिन (टीबीएम) प्रविधिले सुरुङ्ग निर्माणमा सहज तथा शिघ्रता हुने देखिएको छ। नयाँ प्रविधिले माटो खन्ने, निकाल्ने, सेगमेण्ट हाल्ने, जस्ता काम स्वचालित रूपमा गर्दछ। उक्त प्रविधि अन्तर्गतको १०५६ टनको मेशिन ल्याउन डेढ महिना र जडान गर्न झण्डै एक महिना लागेको थियो। २६ नोभेम्बर २०१७ देखि टीबीएमबाट सुरुङ्ग खन्न सुरु गरेको चिनियाँ कम्पनीले सन् २०२० को अगष्टमा सुरुङ्गको काम सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखेको छ। चिनियाँ निर्माण ठेकेदार कम्पनी चाइना ओभरसिज इन्जिनियरिङ ग्रुप कम्पनी लिमिटेडले निर्माण गरिरहेको यो आयोजनाको सुरुङ्ग निर्माण कार्यका लागि २०७१ साल माघ १५ गते सरकारले यो कम्पनीसँग सम्झौता गरेको थियो। सुरुङ्ग निर्माण गर्नका लागि मात्र १० अर्ब ५६ करोड रुपियाँ लाग्ने लागत अनुमान रहेको छ।

२. आयोजनाको संक्षिप्त विवरण:

- नोभेम्बर ६, २०१७ देखि सुरुङ्ग खन्ने काम सुरु भएको।
- आयोजना निर्माणका सुरुङ्ग खन्ने, बाँध निर्माण गर्ने र विद्युतगृह निर्माण गर्ने गरी तीन चरण रहेका।
- भेरी नदीको पानी १२.२ किलोमिटर लामो र ४.२ डाइमिटरको सुरुङ्गबाट बवई नदीमा मिसाउने योजना रहेको।
- बाह्रै महिना ४० क्यूमेक्स पानी भेरी नदीबाट बवई नदीमा थप हुने तथा ४८ मेगावाट बिजुली उत्पादन गर्ने।
- सुर्खेत हात्तीखालबाट सुरु भई बाँधस्थल चिप्लेसम्म सुरुङ्ग निर्माण गर्ने।
- आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा सुरु भएको आयोजना आव २०७७/७८ सम्म सुरुङ्ग खन्ने कामसहित बाँध तथा विद्युतगृहको काम पूरा गर्ने लक्ष्य राखेको।
- राष्ट्रिय परिषदको सूचीमा राखिएको आयोजनाबाट बाँके र बर्दियाका ५१ हजार हेक्टर खेतियोग्य जमिनमा सिँचाइ पुर्याउने लक्ष्य रहेको।
- आयोजनामा ६०० जना नेपाली र ८० जना चाइनिज कामदारले चौविसै घण्टा काम गरिरहेका।

३. आयोजनाको महत्व:

यो आयोजनाको निर्माण पछि बिजुलीबाट वार्षिक रूपमा दुई अर्ब र सिँचाइको तर्फ वार्षिक २.५ अर्ब रुपियाँ फाइदा हुने सरकारी अनुमान रहेको छ। बर्दियाका र बाँके जिल्लाका ५१ हजार हेक्टर कृषि योग्य जमीनमा सिँचाइ सुविधा पुर्याउने क्षमता आयोजनाको रहेको छ। आयोजनाले उक्त क्षेत्रमा भरपर्दो सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउदछ। ठूला नदीहरूको जलस्थानात्तरणद्वारा बहुउद्देश्यीय आयोजना निर्माण भै सिँचाइ सुविधा उपलब्ध हुनुका साथै विद्युत समेत उत्पादन हुने। आयोजनाले सिंचित गर्ने जमिन कृषिका लागि सुरक्षित राख्न आवश्यक छ। जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित असरका कारण पानीको उपलब्धतामा आएको जोखिम व्यवस्थापन गर्न पनि सहज हुन्छ। जसबाट कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर बनाउन सिँचाइको भरपर्दो एवम् दिगो व्यवस्थापन हुन्छ।

यसबाट सिँचाइ आयोजनाहरूमा बाह्रै महिना पानी उपलब्ध हुने, जलविद्युत, बाढी नियन्त्रण, खानेपानी, पर्यटन तथा वातावरणीय फाइदाका अलावा प्राकृतिक रूपमा त्यतिकै बगिरहेको पानीको अधिकतम उपयोग हुन्छ। बाँके र बर्दिया जिल्लामा

पनि अन्य तराइका जिल्लाहरू जस्तै भूमिगत पानीको सतह घट्न थालेकामा आयोजनाको निर्माण पश्चात भूमिगत पानीको रिचार्ज हुनुको साथै सतह र भूमिगत जलश्रोतको संयोजनबाट कृषिको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुन्छ।

४. आयोजनाको वर्तमान अवस्था:

आयोजनाका तीन अवयवहरू मध्ये सुरुङ्गको काम सन्तोषजनक रूपमा अगाडि बढेको छ। सुरुङ्ग निर्माण कार्यको सम्झौता अवधि सन् २०२० मार्च सम्म भएता पनि यसै आ.व को तेस्रो चौमासिक आवधि भित्रै सम्पन्न हुने देखिन्छ।

सुरुङ्ग निर्माण

सम्झौता मिति २०७१ माघ १५ (Jan 29, 2015)

काम सुरु मिति २०७२ जेष्ठ २१ (June 04, 2015)

सम्पन्न गर्नुपर्ने मिति २०७६ चैत्र १५ (March 28, 2020)

TBM Technology को प्रयोग गरी सुरुङ्ग निर्माण सुरु मिति २०७४ कार्तिक २० (November 6, 2017)

प्रिकाष्ट सेगमण्ट सुरुङ्गमा जडान भै रहेको

सुरुङ्ग निर्माण परामर्शदातासंग सम्झौता २०७२ असार १८ (July 3, 2015)

काम सुरु मिति २०७२ साउन २५ (Commencement Date: August 10, 2015)

सम्पन्न गर्नुपर्ने मिति २०७८ साउन २५ (August 9, 2021)

५. आयोजनामा देखिएका समस्या:

भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजनामा सुरुङ्गको काम उदाहरणीय रूपमा भएको पाइएतापनि आयोजना सम्पन्न हुनका लागि सुरुङ्ग मात्र सवै होइन। आयोजनाबाट लाभ लिनका लागि यसको बाँध, बिद्युतगृह र बवई सिँचाइ आयोजनाको क्षमता विस्तारको काम समेत सम्पन्न हुन आवश्यक छ। यिनै सिँचाइ आयोजनामा भएको संवैधानिक निकायको संलग्नता पछि दुबै आयोजनाका निर्णय गर्ने निकाय एउटै रहेको कारण भेरी बवईमा समेत यसको असर परेको पाइयो।

यस आयोजनाबाट निकट भविष्यमा हिसिल हुन उपलब्धी सन्तोषजनक रहन्छ त? भन्ने विषयमा प्रश्न चिन्ह खडा हुने अवस्था रहेको छ। अबको पाँच वर्ष भित्र आयोजनाबाट के प्राप्त हुन्छ भन्ने अनिश्चित छ। सुरुङ्ग निर्माण पश्चात आयोजनाबाट लिन सकिने लाभ पूर्वानुमानयोग्य अर्थात् गणना वा मापन गर्न सकिने हुनु पर्दथ्यो तर सो भएको पाइएन।

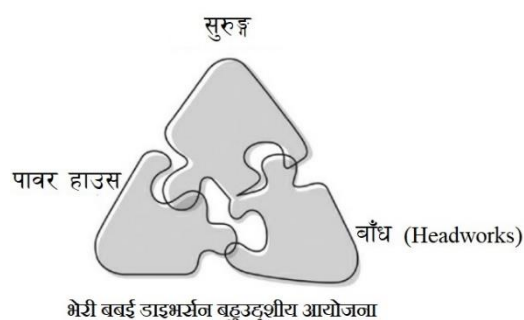
हालसम्म पनि आयोजनाको डेडवर्क्स, बिद्युतगृहको निर्माण तथा बवई सिँचाइ आयोजनाको क्षमता वृद्धिका कार्य सुचारु नहुँदा सिँचाइ एवम् विजुलीबाट प्रत्यक्ष लाभ लिन सकिने अवस्था छैन। तसर्थ यस आयोजनामा देखिएका समस्या देहाय वमोजिम रहेका छन्:

क. भेरी बवई डाइभर्सनको व्यारेज र बिद्युतगृहको डिजाइन र लागत अनुमान हालसम्म पनि तयार नभएको।

ख. बवई सिँचाइ आयोजनाको क्षमता वृद्धिको कार्य प्रारम्भ नभएको।

६. निष्कर्ष:

राज्यले नागरिकहरूबाट उठाएको करको ठूलो अंश खर्च गरेर बनेको यस आयोजनाको एक अवयव सुरुङ्ग कति समयसम्म अनुत्पादक भै त्यतिकै राखिरहने भन्ने विषय महत्वपूर्ण रहेको छ। आयोजनाका तीन खण्ड सुरुङ्ग, व्यारेज र पावरहाउस संगसंगै निर्माण नहुँदा उपलब्धी शून्य हुने अवस्था देखिन्छ। राज्यको यति धेरै लगानीको उत्पादकत्व लिन अझै बाँके र वर्दियाका किसानहरूले कति वर्ष कुर्नुपर्ने हो? जिम्मेवार निकाय चनाखो हुनुपर्ने अवस्था छ। तसर्थ हामिले यस आयोजनाका सन्दर्भमा सुनेको विषयहरू विर्सेर देखेका विषयहरू सम्झेर

अव के गर्ने भन्ने निर्णयमा पुग्नु आवश्यक हुन्छ। यस आयोजनाका समस्या पनि पहिचान भइसकेका छन् भने सो समस्याको समाधान गर्ने निकायहरू पनि स्पष्ट नै छन्। तसर्थ उल्लिखित समस्याहरूका समाधानका लागि समिति नेपाल सरकार, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयलाई देहायका निर्देशन दिन्छः

- क. भेरी बबई डाइभर्सनको व्यारेज र पावरहाउसको डिजाइन र लागत अनुमान दुई महिना भित्र सम्पन्न गर्न,
- ख. सम्भाव्यता अध्ययनले सिफारिस गरेबमोजिमको व्यारेज र पावरहाउसका लागि आवश्यक जग्गा प्राप्तिको प्रकृया चालु आ.व. भित्र सम्पन्न गर्न,
- ग. व्यारेज र पावरहाउस निर्माणका लागि वर्तमान सार्वजनिक खरीद कानून बमोजिम यथाशक्य छिटो खरीद प्रकृया प्ररम्भ।

७. सुझाव

राज्यको शक्ति र प्रयासको उपयोग गरी आयोजनामा भएका कमि-कमजोरीलाई तत्काल सुधार गर्नु आवश्यक छ। परिवर्तनले नयाँ अवसरहरूका साथै चुनौतिहरूको पनि सामना गर्न सिकाउँछ। राज्यकोषको परिचालन गर्दा लक्षित उपलब्धी निर्धारित मितिबाटै हासिल गर्न जिम्मेवार निकाय सजक हुनु पर्दछ। उक्त नहरको पानीबाट सिँचित हुने बाँके र बर्दियाका कृषकहरूको जीवनस्तरमा अभिवृद्धि ल्याउन, उनीहरूको आर्थिक उन्नतिका लागि आयोजना समयमा सम्पन्न गर्न आवश्यक छ। तसर्थ उपलब्धी मुलक कार्यसम्पादनमा मन्त्रालय, विभाग तथा आयोजना निरन्तर लाग्नु आवश्यक छ। अबका हरेक दिन कार्यतालिका निर्माण गरी छिटो भन्दा छिटो किसानका खेतमा पानी चलाउन र निर्धारित क्षमतामा विद्युत उत्पादन गर्न आयोजनामा आइपर्ने बाधा व्यवधानहरूलाई पन्छ्याई अगाडि बढ्न आवश्यक देखिन्छ।

मन्त्रालयले मातहतका निकायका कार्यहरूलाई उचित निर्देशन, गाइडलाइन र नेतृत्व प्रदान गर्नु पर्दछ। मन्त्रालय मातहतका आयोजनाहरू सफल वा असफल भएमा सोको जिम्मेवारी मन्त्रालयले पनि लिनुपर्दछ। आयोजना Single Player Game जस्तो होइन। यो त Team Game जस्तो हो। तसर्थ सबैले आ-आफना जिम्मेवारीहरू यथोचित ढंगबाट वहन गर्नु आवश्यक छ। हाम्रा आयोजनाहरू निर्धारित समयमा सम्पन्न भएका उदाहरणहरू विरलै छन्। आयोजनाहरूमा हिजोका गलित कमजोरीहरूको बारम्बार पुनरावृत्ति भई रहेको छ। विगतका गलित कमजोरीहरूबाट पाठ सिक्दै त्यस्ता कमि कमजोरीहरूलाई अन्य आयोजनाहरूमा नदोहोर्याउने गरी नेपाल सरकार अगाडि बढ्न आवश्यक छ।

अन्य आयोजनाको जस्तो नियोजनी यस आयोजनामा दोहरिन दिन हुँदैन। काम नगर्ने वा समयमा निर्णय नगर्ने वा ढीला निर्णय गर्ने प्रवृत्तिलाई आयोजनामा स्थान दिनु हुँदैन। आयोजनासँग अन्योनाश्रित सम्बन्ध रहेको बबई सिँचाइ आयोजनाको समेत क्षमता अभिवृद्धि गरिनु आवश्यक छ। साथै आयोजनाबाट सिँचाइ सुविधा पुग्ने जमिन कृषिका लागि सुरक्षित राख्न भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय, कृषि तथा पशुपंक्षि विकास मन्त्रालय र अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहभागितामा एकिकृत भू-उपयोग नीति तर्जुमागरी आघि बढ्नु पर्छ।

कृषि, सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत समिति
अनुसूचिहरु

अनुसूचि-१

छलफल कार्यक्रममा सहभागिले राखेका विचारहरू:

- घुलनशिल माटो र नदी भरीएर मूल नहरमा समस्या आएको।
- समस्या आउँदा पनि समयमा सरकारले तदारुकता नदेखाएको।
- समस्याको समाधान समयमा नखोजिएको।
- २०७२ सालमा समस्या आएको मूल नहरको Taking Over (मर्मत अवधि) सुरु भएको।
- २०७३ सालमा मूल नहरमा Surface Erosion मात्र रहेको।
- टेष्टरन गरेपछि नहर भत्कीयो जुन डि.एन.पि. पिरियड भित्रै थियो।
- डि.एन.पि. पिरियड छ महिना र पुनः तीन महिना थप गरिएको थियो।
- डि.एन.पि. कि थप गर्नु पर्दथ्यो कि सरकारले स्वमित्व ग्रहण गर्नु पर्दथ्यो।
- डि.एन.पि. पछिको दुई वर्षात सम्मको सिजन पनि आवश्यक मर्मत नगरी त्यत्तिकै खेर गयो।
- हालसम्म ठेक्का फईनल गरिएको छैन। जुन समयमै टुङ्ग्याउनुपर्ने व्यवस्था कानूनमा रहेको छ।
- ठेकेदारको दायित्व र सरकारको दायित्व कुन कुन हुन छुट्ट्याउनु पर्छ।
- Dispersive Soil छ भन्ने सिँचाइ विभागलाई नहर भत्केपछि मात्र थाहा भयो।
- १५ वटा माटोको नमूना लिएर माटोको परीक्षण गर्न पठाईएको थियो।
- सो पछि रिपोर्ट सहित विभागमा जानकारी समेत गराईएको थियो।
- पुलचोक ईन्जिनियरिङ्ग कलेजका विज्ञहरूले हालै सो सम्बन्धमा अध्ययन गरेका छन्।
- सो समस्याको समाधान तत्काल खोज्नुपर्ने थियो।
- समस्या समाधानकालागि विज्ञहरू एवम् परामर्शदाताहरूको छुट्टै रिपोर्ट समेत रहेको छ।
- कपिलवस्तुलाई समेत Back in the mid राखेर यो प्रजेक्ट सुरु गरिएको।
- सन् २००४ मा IDB (EU) को लागतमा Feasibility Test गरेको।
- Brussels मा भरतले Water Right को विषय उठाएको कारण EU व्याक भएको।
- छिमेकिको कारणले गर्दा साउदीले पनि सहयोग नगरेको।
- महिलाले नाङ्गै हलो जोते पानी पर्दछ भन्ने जनविश्वासले महिलाले सो कार्य गरेको।
- सम्झौता गरेको तीन दिनमै आयोजना निर्माण कार्य सुरु भएको।
- आयोजना सुरु गर्दा कर्मचारीहरूमा उमङ्ग, उत्साह एवं आत्मविश्वास थियो।
- पहिला बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज घोषणा गरीएको थिएन नदीजन्य पदार्थ उत्खनन गर्न सजिलो थियो। हाल बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज घोषणा भएको कारण नदीजन्य पदार्थ उत्खनन गर्न नदिँदा खोलाको वेड माथि उठेको।
- Parallel Drain पनि बनाईएको।
- आयोजनाको सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगवाट आएको सार्वजनिक धारणाहरूले प्राकृतिक समस्या र अन्य भ्रष्टाचार जन्य कार्यलाई एउटै चस्माले हेरीएको बुझाइ रहेको।
- यस आयोजना निर्माणको सम्बन्धमा गरीएको विभिन्न अध्ययनले सिफरिस गरेको नहरको (व्यारेजवाट पश्चिम पट्टिको मूल नहर) सम्बन्धमा:
  - ०-१५ कि.मि. सम्म एउटै वाटो
  - १५-३५ कि.मि. फरक फरक वाटो र
  - ३५-४५ एउटै वाटो कायम भएको।
- जर्मन Consultant ले ३५ फिट पुरेर लैजाने सिफरिस गरेको।
- शम्शेरगञ्जवाट नहर लैजाँदा अधिकांश भाग फिलिङ्ग गरेर लैजानु पर्छ। जुन २०० विगाह जमिनको माटोले पनि पुग्दैन।

- फिलिङ्ग गरेको भागमा मुसाको प्रकोप पनि धेरै हुन्छ।
- प्रविधिकहरूले अगुल्टो लिएर गमबुट लगाएर कटिङ्ग र फिलिङ्गको काम पुरा गरेका।
- Detail Feasibility Study मा कहिँपनि Dispersive Soil का विषयमा उल्लेख नभएको।
- आयोजनामा काम गर्ने प्रविधिकहरूले नियतवस गलत नगरेका।
- नेपाली प्रविधिकले ठूलो आयोजनाको काम गरेर देखाउन सक्नुपनि महत्वपूर्ण विषय रहेको।
- नेपाल र नेपाली प्रविधिकको सम्बन्धमा यो आयोजना क्षमताको लडाईँ पनि थियो।
- Design, Engineering का विषयमा त्रुटी भएको भए प्रविधिकहरू कार्यवाही भोग्न तयार रहेको।
- आयोजनाको समस्या तत्काल समाधान गर्नुपर्ने।
- Heavy Cutting र Heavy Filling दुवैमा समस्या रहेको।
- पानीलाई माटोसंग Contact गर्न नदीनुनै Dispersive Soil को समाधान हुने।
- Filling मा Grouting, Jacketing, Chemical Treatment गरी समाधान गर्न सकिने।
- नहरमा Scape हरू थप्नु पर्ने।
- यथाशक्य छिटो नरहमा न्यूनतम पानी चलाउनु पर्ने। यसो गर्दा देखिने समस्या समाधान गर्दै जानुपर्ने।
- ३-४ वर्षको अवधिमा नरह पूर्ण क्षमतामा चलाउन सकिने।

कृषि, सहकारी तथा प्रकृतिक स्रोत समिति

अनुसूचि २
अन्तर्क्रियामा सहभागीहरु

१. मा० कृष्णा के.सी. सदस्य, प्रदेश सभा
२. मा० बाबुराम गौतम सदस्य, प्रदेश सभा
३. मा० आई पी खरेल सदस्य, प्रदेश सभा
४. श्रीधर उपाध्याय नेपाली कांग्रेस प्रतिनिधि
५. धनवहादुर घर्ती मगर अध्यक्ष सिँचाइ समिति, फत्तेपुर
६. मोहन खत्री, शिक्षक
७. गोपीप्रसाद ओली, अध्यक्ष, ठूला सिँचाइ आयोजना
८. रामलखन थारु, वडा अध्यक्ष वडा नं ६
९. सन्तोष चौधरी
१०. कमानसिंह खनाल
११. मित्र चलाउने, विद्यार्थी ईन्जिनियर
१२. बिष्णु वटाला
१३. बहादुर के सी
१४. महाविर सोडारी, वाडाध्यक्ष, राप्ती-सोनारि-९
१५. मस्तवहादुर पुन
१६. हर्कवहादुर विष्ट
१७. तुलाराज विष्ट
१८. अर्जुन ओलि: पत्रकार नागरिक दैनिक
१९. पोषण के. सी., पूर्व अध्यक्ष, पत्रकार महासंघ
२०. अशोक कोईराला
२१. शालिकराम डाँगी:
२२. आई पी खरेल, सदस्य, २ नं प्रदेश, प्रदेश सभा
२३. महेन्द्र तिवारी
२४. अशोक रोकाय, पूर्व सदस्य
२५. शोभा ओली
२६. कृष्णा के. सी., माननीय सदस्य, ५ नं प्रदेशसभा
२७. महेश्वर गहतराज, माननीय सदस्य, प्रतिनिधि सभा
२८. दिलिपकुमार डाँगी
२९. जितवहादुर डाँगी
३०. महेशकुमार थारु
३१. शंकर महतारा
३२. केशवराज पौडेल
३३. चन्द्र वहादुर गीरी
३४. गोर्खुप्रसद थारु
३५. देवराज घर्तिमगर
३६. जमुना वादी
३७. नरेन्द्र न्यौपाने

- ३८.मदनकुमार ओली, वडाध्यक्ष, राप्ती सोनारी-२
३९.पट्टु थारु, पूर्व सांसद
४०.प्रेमबहादुर भण्डारी, पूर्व कृषि मन्त्री
४१.हरीलाल
४२.टुलवहादुर पुन, प्रमुख संरक्षण अधिकृत, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज
४३.वाडाध्यक्षा, जानकी गा. पा., वडा नं-५
४४.धनिराम ओली
४५.कृष्ण नेपाल, आयोजना प्रमुख

कृषि, सहकारी तथा प्रकृतिक स्रोत समिति

अनुसूचि ३
अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा व्यक्त अभिव्यक्ति

प्रदेश सभा प्रदेश नं ५ का माननीय कृष्णा के सी बाबुराम गौतम आई पी खरेल लगायत स्थानिय तहका जनप्रतिनिध राजनितीक दलका प्रतिनिधिहरु कृषक प्रतिनिधि नागरिक समाज सरोकारवाला सिकटा आयोजनाका आयोजना प्रमुख र अन्य कर्मचारी हरू पत्रकारहरुको उपस्थितिमा भएको अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा देहायका वक्ताहरुले देहायको विचार राख्नु भएको थियो ।

- प्रविधिकहरुलाई यहाँको माटो पानीमा घुल्ने माटो हो भनेर स्थानीयले आयोजना निर्माण सुरु हुनु भन्दा आगाडि नै भनेका थिए ।
- पानीमा घुल्ने माटो भएकाले यहाँको संरचना राम्रो बनाउनु पर्नेमा वनाईएन ।
- यसैगरी समिति गठन गरी पहिला फुटेको बाँधको अनुगमन गरीएन ।
- वस्ति नजिक नहर बनेकाले वस्तिमा असुरक्षरा वढेको छ ।
- संरचनाले गर्दा ढकेरी वस्ती जोखिममा पर्यो । यो वस्ति सार्नु पर्छ ।
- यस आयोजना सम्बन्धमा मन्त्रालयले वनाएको छानविन समितिको प्रतिवेदन सार्वजनिक भएन ।
- अख्तियारको छानविन समेत समयमा सम्पन्न भएन ।
- सुरुमानै अलाईनमेन्ट ठीक भएन अर्को ठाउवाट लिनुपर्छ भन्नेकोमा सुनुवाई भएन ।
- Engineering लापरवाही भयो ।
- छिटो भन्दा छिटो पाँच कि.मी. भाग उपयुक्त विधिबाट मर्मत हुनुपर्छ ।
- पत्रकारहरुले प्रचार गरे पछिमात्र सरकार र संसदिय समिति आएको हो ।
- अघैया फत्तेपुर तर्फको बाँध छिटो भन्दा छिटो निर्माण हुनपर्यो ।
- नहरमा के भएको हो? दोशी को हो? कमजोरी कस्को हो? समितिले पत्ता लगाउनु पर्यो ।
- धेरै ठाउँमा नहर फुटेको छ ।
- ठेकेदारले राम्रो काम गरेन, माटोपनि कमजोर छ ।
- नराम्रो काम गर्ने ठेकेदारलाई कार्यवाही होस ।
- नहरले गर्दा बालापुर डुब्ने अवस्था छ, त्यसकारण त्यहाँ तटबन्धको कार्यक्रम राख्नुपर्यो ।
- नहर उपयुक्त र सुरक्षित बनाउन केन्द्रवाट नै पहल होस ।
- बालापुरमा बाघ लगायत जंगली जनावरको आक्रमणका साथै नहरका कारण पनि समस्या आएको छ ।
- सिँचाइ पनि नपाउने नहर निर्माण र यसले निम्त्याउने वर्वादिले वस्तिका मानिसलाई हानी र जोखिम भएको छ ।
- छानविन एवं सत्यतथ्य पत्तालगाई कार्यवाहीको माग गर्दछौ ।
- तटबन्धन कार्यक्रम आवश्यक स्थानमा निर्माण हुनुपर्यो ।
- सरकार लगायत तत्कालीन आयोजना प्रमुखले ध्यान नपुर्याएको पाईयो ।
- ओडारी, ढकेरी, पेटानी र शंशेरगञ्ज वासिहरुले पनि सिँचाइवाट लाभ पाउनु पर्यो ।
- आयोजना प्रमुखको लापरवाही, सरकारको कमजोरी रहेको देखिन्छ ।
- आयोजनावाट ढकेरी, ओरही लगायतकाले पनि सुविधा पाउनुपर्यो ।
- सरकार नियमित जनताका वीचमा आउने र समस्या बुझ्ने गर्नुपर्यो ।
- जनताले छिटो सुविधा पाउनु पर्यो ।
- प्रविधिक सर्वेक्षण गर्दा स्थानीय वासीसंग सुझाव लिएको भए यस किसिमको समस्या आउने थिएन ।
- ठेक्का पट्टाको काम पटकै गुणस्तरीय छैन तसर्थ निर्माणमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ ।

- स्थानीय वासीहरूसँग सरोकार नराखी सुरुमा सरकारी प्राविधिक पक्षले आफुखुसी अलाईनमेन्ट गरेको।
- यहाँको वास्तविकता नबुझ्दा अहिले आयोजना सफल हुन नसकेको।
- २०७४।४।१४ गते सिक्टाको कारण राप्ती-सोनारीको वडा नं १,२,४ र ५ प्रभावित छ।
- नहरको सम्पूर्ण भाग वलीयो बनाउनु पर्छ।
- अघैया राप्ती-सोनारीमा पनि अघैया-मानपुर जस्तै समस्या आउन सक्छ।
- समयमा नै सत्य तथ्यका आधारमा काम सञ्चालन गर्नुपर्छ।
- आयोजनाको नक्सा परिवर्तन गर्दा विरोध भएपनि सुनुवाई भएन।
- पहिलाको डिजाइन अनुसार वालापुरको उत्तरपट्टी वाट नै गएको भए यस्तो समस्या आउने थिएन।
- आयोजनाका प्राविधिक पक्षसँग स्थानीय वासीले राखेको सुझावको सुनुवाई भएन।
- माटोको र निर्माण कार्यमा भएको चरम लापरवाहीका कारणले यो आयोजना सफल नहुन सक्छ।
- खोलाको निकास सानो भएको कारणले वालापुरमा डुवान हुने सम्भावना छ। यसको समाधान खोज्नुपर्ने।
- नहर हालको भन्दा उत्तरवाट लिनुपर्ने।
- विशेषगरी वालापुर गाँउ जोखिममा छ। जुन भागमा कच्चा माटो छ।
- आयोजनामा भ्रष्टाचार भएको छ।
- ईन्जिनियरिङ राम्रो भएन अन्य देशको अनुभव लिनु पर्थ्यो।
- आधुनिक टेक्नोलोजिको प्रयोग गरिएन।
- दिगो विकासको अवधारणावाट आयोजना अगाडि बढेको छैन।
- नहरमा पानी पठाईएको छैन। तुरुन्त पानी पठाउनु पर्यो।
- टिकलीपुर, राजपुर, मटैया, अमरपुर लगायतका विभिन्न भागमा नहर फुटेर क्षती गर्यो।
- नागरिकको जीवनस्तर उठाउन सकिएन।
- सुरुमा जनता उत्साहित थिए तर अहिले निस्त्साहित छन्।
- विनास भयो ज्यान जोखिममा छ, स्थानीयमा आक्रोस छ।
- नहरका कारणले विभिन्न विभिन्न समस्या आएको छ।
- अहिले जहाँ जोखिम छ त्यस ठाँउमा पनि अन्डरपास गर्नुपर्ने।
- यो आयोजना सफल हुँदैन।
- सफल बनाउनु बाँकी ठाँउमा पनि अन्डरपास गरेर क्यानल बनाउनु पर्छ, बक्स बनाउनु पर्छ।
- फिलिप गरेर नहर बनाउनु हुँदैन।
- नागरीकले विरोध गर्दा दवाएर लान्छौं भनियो।
- यो घुलनशिल माटो हो भन्दाभन्दै काम अगाडी बढाईयो।
- यो नहर सफल हुँदैन।
- भ्रष्टाचार भएको छ। बक्स बनाएर लैजानु पर्नेमा किन लगिएन?
- माटोको ल्याव टेस्ट राम्रोसँग किन भएन?
- ठूला ठेकेदारले साना ठेकेदारलाई जिम्मामा दिने र त्यस ठाँउमा ईन्जिनियर ओभरसयरहरूको उपस्थिति नहुने नै प्रमुख समस्या हो।
- सुपरभाईजर राजनैतिक भागवण्डाका आधारमा नियुक्ति गरीयो जसले राम्रा काम गरेनन्।
- निर्माण समायो कम् गुणस्तरको प्रयोग गरिएको कारणले यो विप्रेको हो।
- साईफनवाट पानी छोड्दा हुने जोखिम न्यूनीकरण गरियोस।
- सुरुमा जति जनतामा उत्साह थियो त्यो अहिले छैन।
- एकातिर बन विनास भयो अर्को तिर नहरको वाटो बदलियो।
- ठूला रुख भएको ठाँउवाट नरह बनाउने काम गरियो।

- भएको वस्ति विगारी नहर ल्याईयो।
- ठेकेदारको लापरवाही र पार्टीहरुको घोटाला नै नहर सफल नहुनुको मुख्य कारण हो।
- खर्च भैसक्यो अब यसलाई विशेष पहलगरी निर्माण सम्पन्न गराउनु पर्यो।
- आधा वस्तिलाई सुविधा र आधा वस्तिलाई असुविधा छ।
- निडर भएर आयोजनाका कर्मचारीहरु अधी बढ्नु पर्छ।
- भरतले वन्न नदीन खेल खेलेको छ।
- नहरबाट आउ जाउमा सुरक्षाको व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- पत्रकार वा कुनै पक्षले आयोजना विथोल्ने काम गर्नु हुन्न।
- सबै मिलेर आयोजना बनाउँ।
- खुला नहर भएको कारण मानिस लगायत जनावरहरु पनि नहरमा पर्न सक्ने खतरा छ।
- भएको गलतिलाई सच्याउने तर्फ लागौं।
- सिक्टाको समस्या बाहिर ल्याउने काम पत्रकारको पनि हो।
- सिक्टामा भ्रष्टाचार भएको छ।
- सिक्टामा समस्या भएकै कारणले पत्रिकामा आएको हो।
- नहरको बाँधले सिक्टा गाँउ डुबानमा पर्छ तर नहरको फाईदा यस गाँउले उपभोग गर्न पाउँदैन।
- सरकारले कुनै काम गर्दैन सरमितिले दिएको प्रतिवेदन सरकारले कार्यान्वयन गर्दैन।
- सिक्टाले बनाएको पूर्व पश्चिम राजमार्गको पुल समेत जिर्ण भएको छ।
- अनुगमनमा आएको कुनैपनि प्रतिवेदनले काम गर्दैन।
- यस समितिते गरेको नहरको अध्ययन प्रतिवेदनले औत्प्रायका समस्या समाधान गर्न सरकारलाई दबाव दियोस।
- नहरको सम्बन्धमा गम्भिर अध्ययन गरी दोषीलाई कार्यवाही गरियोस।
- आयोजना प्रमुखहरु योजना बनाउनु होईन यो लाभ उठाउने स्थान भएकोले आएका थिए।
- कुनैपनि काम सफल हुन्छ भनेर गर्ने हो।
- अन्तर्राष्ट्रिय प्रभावका कारण हाम्रोमा कुने आयोजना वन्न दिंदैनन्।
- यहाँको समस्या माटोको कारणले हो यसहलाई रिहार माटो भनिन्छ।
- यो पानी पुरा नोनिजस्तो र घाम लाग्दा हुंगा जस्तो बन्छ।
- नहरमा बनेको साईफन साना छन् भने ठुला बनाउनु पर्छ वा अर्को साईफन थप्नु पर्छ।
- हिजोका दिनमा भएका प्राकृतिक साथै आज आएका समस्या पनि समाधान गर्नुपर्छ।
- Technical Part र विशेषज्ञ पठाएर अनुसन्धान गरी समस्या समाधान गरौं।
- सबै मिलेर आयोजना सफल पार्नुपर्छ।
- जनता र दलहरु सकारात्मक छन्।
- आयोजनाका कर्मचारीहरुलाई तर्साउनु हुँदैन।
- कचनापुरी र महादेवपुरीले पानी पाउनु पर्यो।
- चुरे ईरोजनका कारणले खोलाको सतह वाढी नहरमा बढी पसेर क्षति पुर्याएको छ।
- आफ्नो खेतबाट नहर जाने तर खेतमा पानी नपाउने अवस्था आउनु भएन।
- बालापुर र ढकेरीमा भएको समस्या समाधान गर्नुपर्यो।
- मन्त्रिपरीषदको निर्णय भएमा निकुञ्ज भित्रको स्रोत प्रयोग गर्न सकिन्छ। यसकोलागि पहल गरिदिनुपर्यो।
- कचनापुर वासीको समस्या समाधानका लागि खोला व्यवस्थापन गर्नुपर्यो।
- २०३१ सालमा हालको भन्दा ३ कि.मी. पूर्वबाट बाँध बनाउने योजना थियो।
- जे सुकै भएपनि हामिले यसलाई चलाउनु पर्छ।

- हालसम्म ७ जना आयोजना प्रमुख फेरीए हालको आयोजना प्रमुख ढाँडौं हुनुहुन्छ।
- २ जनामत्रै सिक्टा बनाउन चाहाने आयोजना प्रमुख आउनुभयो।
- प्रविधिक र व्यवहारिक दुवै हिसावले समस्या समाधान गरौं।
- यो बाँकेलाई स्वर्ग बनाउने नहर हो।
- नौवस्ता र चिसापानीको जमिनपनि नहरमाथि पर्ने भएकोले पानी नपाउनेसमस्या हुन्छ यसलाई समाधान गर्ने तर्फ सोचौं।
- कामको जवाफदेहीता हुनुपर्छ।
- गल्ती गर्नेलाई कार्यवाही गर्नुपर्छ।
- निर्माणको क्रममा नागरीकले गरेका विरोधको सम्बोधन गर्नुपर्छ।
- प्रविधिक सर्वेको आधारमा यो ठीक हुन्छ भन्ने निर्णय भयो तर वास्तविकता अर्कै थियो।
- उत्तरपट्टिवाट नहर बनाएको भए सबै क्षेत्रमा सिँचाइ पुग्थ्यो।
- आरक्ष वन्दै गएकोले जनावरलाई छेकवारको काम पनि हुन्थ्यो।
- वालापुर देखी ५ कि.मि. सम्म बक्सा बनाउनु पर्छ तर यतावाट बनाउनु पर्दैन भन्ने भएको थियो।
- ठेकेदारलेमात्र नभै आयोजनाका कर्मचारीले ध्यान नदिँदा समस्या आयो।
- यस स्थानमा बक्स टाईपमा बनाउनु पर्छ र यसमा भएका अनियमितताहरू बाहिर ल्याउनुपर्छ।
- नागरिकलाई डुवानमा पारेर आयोजना सफल हुँदैन। यसको पहिला समाधान गर्नुपर्छ।
- कमजोर निर्माण सामग्री प्रयोग भएको छ।
- नहर किन जंगलमाथिवाट लगिएन? नहर किन बक्स टाईपमा बनाईएन? भन्ने प्रश्न खडा भएको छ।
- समस्या पहिचान गरी मर्मत वा पुर्ननिर्माणमा गएर प्रसक्तो समस्या समाधान गरौं।
- हामी सबैले यसको मर्मतमा सहयोग गरी आयोजना सफल पारौं।
- संसदीय समितिले यसको छानविन गरिरहेको छ।
- यसलाई छिटो भन्दा छिटो सम्पन्न गरी प्रतिफल प्राप्त गर्नतर्फ लाग्नु पर्छ।
- मूलरूपमा यो आयोजना समयमा सम्पन्न गर्नुपर्छ।
- नहर भासियो यो कामै लाग्दैन भन्ने जसरी आएको छ यो कुरा सत्य होईन।
- यसमा ५ देखि ९ हजार घनमिटर पानी चलेको थियो।
- गँहु बाली लगाउन सहज भएको थियो।
- २०७४ पुस देखी पानी चलाईएको थियो श्रावणमा एक ठाउँमा नहर भत्कियो। यसलाई मर्मत गरेर पानी चलाउन सकिन्थ्यो तर चलाईएन।
- यस्ता समस्या समाधान गर्नुपर्छ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई राज्य व्यवस्था समितिको बैठकमा यस नहरको छानविन छिट्टै सक्न भनिएको छ।
- आयोजना निर्माणले राप्ती नदीमा पुल बनेको कारण पूर्वि तर्फको भेगलाई राहत भएको छ।
- यस स्थानमा ९३ प्रतिशत किसान छन्।
- नहर वलीयो होस पानी चलोस।
- नहर पक्की नहुने ठाँउमा किन पक्की भएन भन्नेकुरा स्पष्ट पारिदिनु पर्छ।
- काम छिटो होस भन्ने किसानको चाहना छ।
- किसान आयोजना/ठेकेदारलाई सहयोग गर्न तयार छन्।
- ठेकेदारले प्रशस्त कामदार लगाएर काम गर्नुपर्छ।
- लेवरले उचित पारिश्रमिक पाउनु पर्छ। यसो भएमा श्रमिकको अभाव हुँदैन।
- काममा ढिलाई भएको छ।

- यस स्थानमा जलउत्पन्न प्रकोपको कार्य सिक्टाले गर्छ भन्ने कुरा के हो?
- तरुवाको घुमैया खोलामा समस्या छ।
- जती नहर वन्दै जान्छ त्यस ठाँउसम्म पानी चलाउनु पर्यो।
- जहाँसम्म आउटलेट वन्छ त्यहाँसम्म पानी जानुपर्यो।
- यो आयोजना कचनापुरको लागी दुर्भाग्य भएको छ।
- हाम्रो जमिनमा सिँचाइ हुँदैन।
- तटवन्धन बनाईदिन्छौ भन्छन् तर काम हुँदैन।
- नहर वनेको ठाँउमा पानी छोडियोस।
- यो बालुवाको पहाड हो।
- बैजापुर पूर्वी क्षेत्रको (राप्ती पारी) विकास भएन पूर्वी पाकिस्तान भयो सरकारले हेर्दैन गर्छ।
- पक्की नहर वनेमात्र पानी जान सक्छ नभए जाँदैन।
- हाम्रो समस्या कोही देख्दैन। मन्त्री र सांसद कोही आउदैन।
- मूल गेट अघैयामा छ तर हाम्रो जमिनमा सिँचाइ हुँदैन।
- अघैयावासीसंग विगतमा भएका सहमती र सम्झौता कार्यान्वयन हुन सकेन।
- हाम्रो खेतमा बोरीङ्ग गरी पानी लगाउने व्यवस्था होस।
- वादी समुदायको वस्ने वासस्थान छैन।
- खोलाको किनारमा वसेको त्यो पनि सिक्टाको कारणले विस्थापित भयो।
- सिक्टाले हाम्रो वसोवासको पहल गरोस्।
- आयोजना समयमा सम्पन्न नहुने समस्या छ।
- सम्पन्न भएको नहरमा पानी छाड्ने काम होस।
- यो आयोजनाले कोलपुरको ४० प्रतिशत मात्र सिँचाइ गर्छ र बाँकी क्षेत्रमापनि सिँचाइ गर्ने व्यवस्था होस।
- आयोजनामा १२-१४ अर्ब सकिर्यो र १२ वर्ष पनि लाग्यो तर रिजल्ट शुन्य छ।
- यो बडा सिक्टाको कारणले डुवान भयो।
- यो सिँचाइ प्रकोपमैत्री छैन भन्ने छ।
- माथि ठुलो पानी आउने ठाँउ छ तर तल सानो संरचनावाट पानी निकास नहुँदा डुवान भयो।
- हल्दी खोलामा वनेको बक्स कल्भर्ट सानो भयो यसले वाढीको निकास हुन सकेन।
- निकुञ्जमा खोलाले सिक्टालाई असर गर्छ। यसको समाधान होस।
- पहिला यस खोलामा डुङ्गावाट आवतजावत गर्नुपर्नेमा हाल पुल वनेको छ।
- पूर्व तर्फको संरचना बाँकी २ वर्षमा पुराहुने देखिदैन।
- यसलाई समयमै सम्पन्न गर्न तदारुकताका साथ पहल होस।
- नहर उत्पादन मुखी वन्न सकेन।
- आयोजना सफल भएमा जिल्लाका किसानहरूको जीवनस्तर उकासन सकिन्थ्यो।
- कमजोरी कहाँ भयो त्यो पत्ता लगाउनुपर्यो।
- नहरको गतिविधि निरासाजनक छ।
- पूर्व तर्फको भन्दा पश्चिम तर्फको माटो बलियो थियो।
- पूर्व तर्फको माटो कमजोर छ। यसलाई कसरी व्यवस्थापन गर्ने।
- यहाँ बालुवानै बालुवाको पहाड वनेको छ।
- यसमा पानी ल्याउदा समस्या हुन सक्छ।
- वोरिङ्ग गर्न मिल्दैन २ वटा वोरिङ्ग असफल भयो।

- योजना सफल हुनुपर्छ। सिँचाइ सुचारु हुनुपर्छ।
- पानी छोड्ने काम गरौं पानी जाने ठाउमा पानी जानुपर्छ।
- कञ्चनपुर र महादेवपुरीमा सिँचाइ हुन सकेन यसमा पनि सिँचाइ हुने व्यवस्था होस्।
- हेडवक्स भएको स्थानमा १ हेक्टर पनि सिँचाइ हुँदैन।
- पुर्ननिर्माण गरेरै भएपनि आयोजना बनाउनुपर्छ।
- राप्ती नदीको किनारमा भएको तटबन्धमा भ्रष्टाचार भयो।
- नहरमा पानी छोड्ने काम भएन।
- राप्तीको तटबन्धमा भएको अनियमितताको छानविन गरी दोषी माथी कार्यवाही हुनुपर्छ।
- राजमार्गको ड्रेनेज सिस्टम राम्रो नभएको कारणले नहरमा समस्या आयको छ।
- नहरमा वन्यजन्तुहरू जोखिममा परेको अवस्था छ। यसलाई समाधान गर्नुपर्छ।
- सिक्टा मा जसरीपनि पानी छाड्नु पर्छ।
- किसानको धान खेतमानै सुकेको छ।
- यस आयोजनामा ज-जस्सले अनियमितता गरेका छन् उनीहरूलाई कार्यावाही गर्नुपर्छ।
- यो भ्रष्टाचार मात्र नभएर मानवीय तथा राष्ट्रप्रतिको गद्दारी पनि हो।
- समयमा आयोजना सकिएकोभए कृषकको जीवनस्तर सुधार हुने थियो।
- डिजाईनमा गल्ती भएको भए यसरी राष्ट्रिय गौरवको आयोजनामा खेलवाड गरी यो हविगत गराउने कस्ता प्राविधिक हुन। तिनलाई आवश्यक कार्यवाहि होस्।
- ५० हजार घन मिटर पानी चलाउने नहरमा ५ हजार घन मिटरमा कसरी भत्कीयो?
- सिक्टा नआउनेवेला सम्म मोटरवाट भएपिन चेचाउँ भन्दा विद्युतको भोल्टेज पुग्दैन।
- दोषीलाई कार्यवाही छिटो भन्दा छिटो होस् र पानी तुरुन्त चलाईयोस।
- यो नहर बनाएर पश्चिम तर्फ ५० हजार घन मिटर र पूर्वतर्फ १५ हजार घन मिटर पानीमाथि हाम्रो अधिकार स्थापित भएको छ।
- पूर्व तर्फको नहर हाल निर्माणाधिन छ।
- पूर्व तर्फको १० कि.मि. मा Concrete lining गर्ने र अन्य भागमा कच्ची नहर निर्माण गरी आवश्यकता अनुसारमात्र Concrete lining गरिने छ।
- कच्ची नहर बनाएर त्यहाँ माटो वसेपछि विस्तारै पक्कि बनाउने योजना रहेको छ।
- पूर्व तर्फको कुल लागत रु. ३ अर्व रहेको छ भने निर्माण अवधी ३ वर्ष रहेकोमा १ वर्ष सकिएको छ।
- सिक्टा मा समस्या छ। यो समस्या समाधान गरी कार्य अगाडि बढाउन तथा आवश्यक समन्वय गर्नकोलागि समिति समक्ष अनुरोध गर्दछु।
- आयोजनामा भएको समस्या र अनियमितताको बारेमा अनुसन्धान गर्न अख्तियारले कार्य गर्दैछ।
- ऊर्जा मन्त्रालयले पनि श्रावण ७ गते भएको नहरको क्षतीको निरीक्षण गरी प्रतिवेदनको तयारीको अवस्थामा छ।
- समस्या समाधान गरी पानी चलाउन सिक्टा आयोजना तयार छ। तर यसकोलागी समस्या समाधान गर्न समितिले पहल गरोस्।
- केही मर्मतका कार्यहरू गरी पानी चलाउन सकिन्छ भन्ने लागेको छ।

अनुसूचि ४
आयोजनामा देखिएका समस्याका केही झलक
सिक्टा सिँचाइ आयोजना

भेरी बबइ डाइर्भसन बहुउद्देशिय आयोजना

